

Маълум муддатга (насияга) ёки бўлиб-бўлиб тўлаш (кредит) баробарига тузиладиган бай

Ma'lum muddatga ikki pulini bulib-bo'lib to'lash majburiyatini bajarishga tuzilgandan keyin shar'iy tomonidan ruhsat berildi. Biroq bu turdag'i bilan bog'liq muomala yuritgan kishining maqsadidagi moldan (tovardan) foydalanish yoki savdogarchilikni amalga oshirish uchun kerak bo'ladi. Ammo uning maqsadlari faqat pulga erishish bulganigan bulsa, muomala makruh ko'rib chiqiladi. Masalan, bir molni ma'lum bo'lgan muddataga asta-sekin kurashni biladigan bir kishidan kelib chiqib olib, biron kishi boshiga odamga pulni arzon narxlarda etkazib berishni taklif qildi. Uning bu olti-sotidan maqsadlari faqatgina pulga erishish bulib, uni fukaxolar tilida "tavarruq" deb nomlanadi.

Shayxul-islom Ibn Taymiya aytadilar: «Darhaqiqat uning (yangi tavarruqning) makruhligi borasida ixtilof qilingan. Ahmad ibn Hanbal tulimahumalloh (undan rivoyat kilingan ikki qavatning birida) tavarrukni karigan kurgan. Umar ibn Abdulaziz ham shu fikrda bo'lib «Tavarruk riboning inisi (ukasi), boshka rivoyatda esa riboning asli» deb aytgan. Bu amalning makruhligi quvvatliroq ».

Бўлиб-бўлиб тўлаш шарти билан тузиладиган бай (байъут тақсит) туфайли ҳосил бўладиган ортиқча маблағ, тўлаш учун берилган муддат муқобилида (баробарида) бўлиб унинг ҳеч қандай зарари йўқ.

Мисрдаги «Дорул ифто» томонидан нашр этилган фатволар китобида қуидагилар келтирилган: «...насия байи, яъни молни белгиланган баҳога бир неча муддат ўтгандан сўнг тўлаш шарти билан тузиладиган бай ҳам жоиз байлардан деб эътибор қилинган. Бинобарин шариат бўйича байда пулни ўша заҳоти тўлаш ҳам мумкин ёки маълум муддатга кечиктирилса ҳам бўлаверади.»

Саудиядаги фатволар идораси нақд байни маълум муддатга узайтириш ёки бўлиб-бўлиб тўлаш сабабли қўшиладиган зиёда пулнинг ҳукми ҳақида қуидагича жавоб берган:

Агар маълум муддатга белгиланган бай шариат нуқтаи назарида мумкин бўлган шартларни ўз ичига олган бўлса, шак-шубҳасиз бу бай жоиз. Шунингдек пулни бўлиб-бўлиб тўлашнинг ҳам зиёни йўқ. Фақат тўланадиган пулларнинг миқдори ва уларнинг муддатлари аниқ маълум бўлиши лозим.

Аллоҳ таоло айтади:

﴿ إِنَّمَا الْمُحْكَمُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا نَزَّلْنَا عَلَيْكُم مِّنْهُ مِنْ حِكْمَةٍ وَّإِنَّمَا الْمُبَيِّنُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا نَزَّلْنَا عَلَيْكُم مِّنْهُ مِنْ حِكْمَةٍ وَّإِنَّمَا نَزَّلْنَا مِنَ الْقُرْآنِ مِنْ حِكْمَةٍ﴾

«Ey mo'minlar, bir-birlaringiz bilan (*ma'lum bo'lgan muddatga*) qarz muomalasini qilasiz, yozib qo'yasizlar!».

Иbn Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

﴿ إِنَّمَا الْمُحْكَمُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا نَزَّلْنَا عَلَيْكُم مِّنْهُ مِنْ حِكْمَةٍ وَّإِنَّمَا الْمُبَيِّنُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا نَزَّلْنَا عَلَيْكُم مِّنْهُ مِنْ حِكْمَةٍ وَّإِنَّمَا نَزَّلْنَا مِنَ الْقُرْآنِ مِنْ حِكْمَةٍ﴾ (Ибн Аббос) Ҳадис (Бухари) Ҳадис (Муслим)

Расулуллоҳ, соллаллоҳу алаиҳи ва саллам айтдилар:

«Kimda-kim biron narsa uchun o'tirgan haqiqatdan kelib chiqqan byulsa, o'lchovi, vazni va uzoq muddat belgilangan narsada haq tulasin» .

Hadisda kelgan «Barira» qismlari ham yukoridagi suzimizga dalil qilingan edi. Kissada Barira ismi cho'ri oyol har yili yangi o'qiyya (12 dirhamga teng) berish majburiyatini bajarish uchun ozi ozi xujayinidan to'kiz ukiyagaga o'tib oldi. Bu ham bo'lib-bo'lib to'lash bayi deb ataladi. Uni payg'ambar sollallohu alayhi va salom imor qilmaganlar. Ushbu muomalada pul molining aniq bahosiga to'gri kelsin yoki boshqa kuch belgilab qo'yilgan mehnat sababidan unchalik ko'rilmagan bo'lsa, undagi farqi yvk. Olloh tavfiq ato etuwchi zotdir.

Савол: Битта қўйни иккита ёки учта қўй эвазига, йигирма йил ёки ундан ҳам кўпроққа насияга сотса бўладими?

Javob: Naqd turgan xivvonni bir yakki bir nechtaga xayvonga xox yaqin, xox uzuk muddataga bulib-bo'lib to'lash bilan birga bo'sa ham, nasiyaga sodiq yashash. Faqat bulib-bulib to'langan joyda tuvlovni aniq belgilab qo'ygan sifatlari bilan tayyorlanmoqda. To'lanadigan xiyonat xox sotilgan xiyonvoning yig'ilishidan, xox bo'shashgan bulsin, binoning ahamiyati yo'q. Chunki Payg'ambarimiz solallohu alayhi va salom bir to'yani ikkita sadaqa-zakot to'yasiga (yangi sadaqa tuyalarini kelganda berish sharti bilan) sobit bo'lganlar ».

Бўлиб-бўлиб тўлаш (кредит) байига тегишли муҳим нуқталар

Биринчи: Агар кредитга бирон нарса сотиб олсангиз, унинг пули зиммангизда қарз бўлиб қолади. Ана шундан кейин сотувчининг «Агар кредитни ўз вақтида тўламасангиз қарзга яна фоиз қўшилади» деб айтиши ножоиз.

□ □□□□□□□ □□□□□□□□□ □□□ □□□□□□□ □□□□□□□□□ □□□□□□□□□
□□□□□□□□□ □□□□□□□□□ □□□□□ □□□□□□□□□ □□□□□□□□□ □□□□□□□□□

а ҲАҚИДА САВДО ВА ПУЛ АЛМАШТИРИШ ҲАҚИДА
САВДО ВА ПУЛ АЛМАШТИРИШ ҲАҚИДА

**«Ey mo'minlar, (bergan qarzlarining) bir necha teng kelayapti bilan
bilaman sudxurlik qilmang! Ollohdan qo'rqingiz! (Shunda) harakat
najot topgaysiz. Kofirlar uchun tayyorlab qo'yilgan duvaxdan
kurkingiz. Allox va payg'ambariga itoat qilingiz. Shoyat Alloxning
qo'limatiga musharraf bylsiziz ».**

Агар сиз ночор ҳолга тушиб қолсангиз, қўлингизга қарзни ўтайдиган миқдорда пул тушгунига қадар, у кутиб туриши лозим. Аммо сизнинг ночорлигингиш шу даражага бориб етсаки, унда ўша олинган нарсани сотиб қарзни тўлаш керак бўлиб қолса, ўша нарса сотилгандан кейин ҳақдорга қолган ҳаққини берилади, холос. Баъзилар қарздор қарзини ўташдан ожиз бўлиб қолса, дарҳол унга сотган нарсасини бутунлай тортиб олади, гарчи унинг қиймати қолган ҳаққидан кўп бўлса ҳам. Бу иш дуруст эмас, бу бирорларнинг молини ҳаром йўл билан ейишdir. У ўз ҳаққини олиб қолганини қарздорга бериши керак.

Иккинчи: Айрим кишилар орага товар киритиш йўли билан ҳийла қилишга уринишади, уларнинг асл мақсадлари ўн сўм бериб ўн икки сўм олиш бўлади. Улар ўзича гўё молни насияга сотгандек бўлишади. Аммо бу қилган ишлари пулни пулга сотишдан ўзга нарса эмас.

Шайхул-ислом Ибн Таймия раҳимахуллоҳга савол беришди: Бир киши бирордан минг дирҳам пулни бир йилга бир минг икки юз дирҳам қилиб қайтариб бериш шарти билан сўради-да унга минг дирҳамга от ёки газлама сотди ва ундан ҳалиги молни насияга бир минг икки юз дирҳамга сотиб олди. Мана шу иши жоизми?

Жавоб: Йўқ. Бу саҳобалар ва уламолар жумхуриининг иттифоқи билан ҳаром қилинган рибодир. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатлари ҳам бунга очик далолат қиласди. Бир киши ипак сотиб, сўнгра ўша ипакнинг ўзини бир дирҳам ошиғига насияга сотиб олган экан. Ана шу киши ҳақида Абдуллоҳ ибн Аббосдан сўрашди. У киши: «Дирҳамлар билан дирҳамлар (олди-сотди қилиниб) орага ипак киритиб қўйилибди», деб жавоб беридилар. Ушбу саволни Анас ибн Моликдан сўраганларида, у киши: «Бу Аллоҳ ва Расули ҳаром қилган амаллардан», деб айтган эканлар. Оиша розияллоҳу анҳо Зайд ибн Арқам билан шунга ўхшаш савдо қилган аёлга: «Жуда ҳам ёмон олди-сотти қилибсан. Зайдга айтиб қўй, агар у тавба қилмаса, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга қилган жиҳодини бекор қилибди», деган эканлар.

Демак, кишининг мақсади дирҳамларни дирҳамлар билан насияга айирбошлиш (олди-сотди қилиш) бўлса, ниятига яраша рибо бўлади.

Пулни сотиш ёки алмаштириш

Пулни ўз жинсидан бошқа жинсда бўлган пулга қўлма-қўл топшириш шарти билан сотиш мумкин. Шунинг учун бир Америка долларини ҳозирда 40 қирғиз сўмига ёки ундан озроғи ёки кўпроғига қўлдан-қўлга айнан топшириб сотиш мумкин. Чунки бу бир жинсни ўзидан бошқа бир жинста сотиш деб эътибор қилинади. Ном жиҳатидан бир хил бўлиш асл ҳақиқатнинг турлича бўлгани учун ҳеч қандай таъсирга эга эмас. Алмаштириш ҳам сотишнинг бир тури.

Пул алмаштиришнинг дуруст бўлиши учун ўша ернинг ўзида пуллар қўлдан-қўлга ўтиши шарт. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилинган қўйидаги ҳадис бунга далил бўлади.

Молик ибн Авс раҳимаҳуллоҳ айтадилар:

Олтинингинин ҳамиди Ҳаттоб розияллоҳу анху Умар ибн Ҳаттоб розияллоҳу анхунинг ҳузурларида экан. Мен келиб: «Ким (динор-олтинимни) дирҳамга (яъни кумушга) алиштириб беради?», деб сўраган эдим, Талҳа: «Олтинингни бизга бер, хизматчимиз келгач кумушингни берамиз», деди.

Талҳа ибн Убайдуллоҳ розияллоҳу анху Умар ибн Ҳаттоб розияллоҳу анхунинг ҳузурларида экан. Мен келиб: «Ким (динор-олтинимни) дирҳамга (яъни кумушга) алиштириб беради?», деб сўраган эдим, Талҳа: «Олтинингни бизга бер, хизматчимиз келгач кумушингни берамиз», деди.

*Shunda Umar roziyallohu anhu aytilar: «Yo'q! Ollohga qasamki, yo unga kumushini berasan, yo esa oltininini qaytarib berasan. Chunki, Rasululloh solallohu alayhi va sallam: «**Oltinni kumushga sodish ribo buladi, magar ha'a va ha'a (ya'ni, har ikkisi ikkinchisiga bir biriga bn ol, buni ol, deyish ma'nosida - kulma-qwl) bulogina (ribo bwldi), bugdoyga chiroyli ribodir, magar ha'a va ha'a bulsagina (ribo bulmaydi), arpani arpaga sodish ribodir, magar ha'a va ha'a buloqsina (ribo bulymaydi), xurmoni xurmoga sodish ribodir, magar ha'a va xa bulsagina (ribo bulmaydi)**, deb marhamat qilingan. «*

Демак, бирорга сўм бериб долларни эртага ёки бирон соатдан кейин

оламан, дейиш ҳам, ёки берасан дейиш ҳам дуруст бўлмайди. Гарчи у омонатдор киши бўлса ҳам. Албатта ўша ерда ва ўша вактнинг ўзида олди-берди қилмоқ даркор. Уламолар олди-соттининг бу турини шарҳлашар экан шундай деганлар: агар сарроф (пул олди-соттиси билан шуғулланувчи) мижоздан пулни олиб унга берадиган алмаштирилаётган пулни олиб келиш учун дўконининг нариги бурчагида турган хизона (сейф) га бориб келса (гарчи икки-уч қадам бўлса ҳам) рибо бўлади деганлар. Чунки бунда олди сотти қўлма-қўл бўлмади. Аммо турган ерида мижоздан пулни олиб чўнтағига солиб, бошқа чўнтағидан алмаштирилаётган пулни чиқариб берса дуруст.

Ибн Кудома раҳимаҳуллоҳ айтадилар:

«Сарф (яъни пул айирбошлиш) пулларни ўзаро бир-бирига сотиш демакдир. Унинг тўғри бўлиши учун муомала жойида олди-берди қилиш уламолар ўртасида ихтилофсиз шарт қилинган».

Ибнул Мунзир раҳимаҳуллоҳ айтадилар:

«Аҳли илмлар орасида биз билган барча олимлар иттифоқ қилишганки: Пул алмаштиromoқчи бўлган кишилар олди-берди қилмасдан ажralиб кетишиса, шак-шубҳасиз муомала фосид (бузилган) бўлади.»

Шу ўринда бугунги кунда анча долзарб бўлган яна бир масалани айтиб ўтсак; ўзга юртда ишлаб юрган бир киши оила аъзоларига пул юбормоқчи бўлиб банкка бориб 1000\$ берса, банк бу пулни сўм ҳолида унинг оила аъзоларига маълум муддатдан кейин беришини айтса ва бу хизмат учун ҳақ олса, бунинг кўриниши пул айрбошлиш лекин қўлма-қўл бўлмаётганга ўхшайди. Ундай эмас, бу иш тўғри, чунки банк ўша

одамдан пулни олиши билан бугуннинг курси-баҳоси билан шунча минг сўм берилади деб фактура ёзиб унинг қўлига беради. Ана шу фактура олинган пул ўрнига ўтади. Пул эса банкнинг зиммасида то етказиб бергунича омонат бўлиб қолади. Ёки маълум муддатдан кейин 1000 доллар берилади деб ёзиб беради ва бунинг эвазига хизмат ҳаққи олади. Унинг бу иши минг бир олиб минг берганга ўхшайди. Аслида эса у шу хизматни қилганига иш ҳаққи олмоқда, холос. Бу иш ҳаққининг % билан белгиланиши муомалага путур еткизмайди. Шунинг учун бу каби муомалаларни қилувчи кишилар ёзма равишда қилсалар шубҳадан йироқ бўладилар.

Xulosa kilib aytadigan bulsak, har bir ish niyatga bog'loq, kimning niyatida buzuq bylsa ishi ham xuddi shunday bo'ladi, kimning niyati to'gri bylsa ishi ham xuddi shunday bo'ladi.